mindennapi, néha aljas szókat és fordulatokat belevegyíteni. V. ö. az 1. versszakban: *Vater Papst;* 4. vsz. *von Liebe roth;* 20. vsz. *Seitenstich*; 21. vsz. *Gicht und Fieber*; 22. vsz. *Trude,* a Gertrud neve parasztos alakja; 48. vsz. *die Schwester lässt er in dem Koth* stb. A »ballada« különben sem értékes, bár korának mértékével mérve a figyelemre méltóbb termékek egyike; — mai felfogásunk szerint felfogása, előadása, stilusa igen közönséges; legfeljebb Henrik szereplése és jelleme tüntet fel egyes találóbb momentumokat. Az átmenet a 39-dik versszakban szintén elég ügyes.

De mind ezeknek bővebb tárgyalását másokra hagyom, kiknek erre nagyobb kedvük van. Minket első sorban a tény maga érdekel: hogy a mult század második felében német balladában nyert feldolgozást épen azon magyar történelmü tárgy, melynek drámai feldolgozása irodalmunk egyik legbecsesebb kincse.

Dr. Heinrich G.

AESCHYLUS ÉS SOPHOCLES KÉPEI. [1]

E két költő, kiknek képeiről szólani akarok, nem két porlepte classicus, nem a gymnásiumi tanuló ifjuság rettegésének és a modern világ idegenkedésének tárgya: nagy fiai ők egy nagy nemzetnek, mely két ezer évvel ezelőtt Görögország bájos és ragyogó ege alatt ragyogtatta bámulatos szellemét. A szellem kiveszett ugyan, de gondosan megőrzött sugarai még mai nap is világítanak, s a tizenkilenczedik század szegény, kenyerét szép, de terhes és időrabló pályán kereső fia nem birja kiállani azok hevét, könybe lábadnak szemei s önkénytelenül fakad e szavakra: »Mért nincs több időd, mért nincs több erőd.«

Igen! egy oly nemzet, melynek költői oly plasticusan beszélnek mint Homerus, ugy tüzelnek a harczra mint Callinus és Tyrtaeus, ugy gúnyolnak mint Archilochus és Hipponax, oly határtalanul szeretnek mint Mimnermus és Sapphó, ugy enyelegnek s ugy éneklik meg a bort mint Anacreon, ugy megsiratnak és a megsiratottnak ugy emelnek egy pár szóval örök időkre szobrot mint Simonides, ugy dicsőítenek mint Pindarus, melynek költői a tragicu-

---

[1]) Felolvastatott a Kisfaludy-társaság április havi ülésében.

mot oly plasticusan mint Aeschylus, oly magasztosan mint Sophocles, oly meghatóan mint Euripides adják elő, és ugy ostoroznak, gúnyolnak, kaczagtatnak mint Aristophanes; egy oly nemzet, mely eposában ideális gyermek, lyrájában idealis ifju és drámájában idealis férfikorát élte, örökké fog élni az emberiség emlékezetében.

És mikor ismerkedik meg a magyar tökéletesen e nemzet költészetével!

Én tudok egy kitünő dramaticust, kinek fordításában Sophocles Antigonéjét adják a nemzeti szinházban, és kitől nemsokára Sophocles összes műveit fogjuk venni. Ez az a férfiu, ki tán Aeschylust és Euripidest is a magyar nemzet közkincsévé tehetné. Csak arra kérem őt, fékezze a mennyire csak lehet a pegazust: örökbecsü műveknek és dolgozó tehetségeknek nagy ellensége a sietség. Ugy látszik, hogy a görög epos is emberére akadt Baksayban, csak az a kár, hogy fordításában több van Baksayból mint Homerusból. A lyra — a lyra — annak átültetésére hivatott embert nem ismerek.

De hiszen én Aeschylus és Sophocles képeiről akarok beszélni. Mi a kép? vagy jobban mondva, mi az, mit a költőnél képnek (a philologus nyelvén tropusnak) nevezünk? — A költőnél a tárogató »jajgat«, a tüzokádó hegy »liheg«, a jósda válasza »elfátyolozott menyasszony«, a közeledő betegség »házával házunkra támaszkodó szomszéd«, a vérszomjas állat »áldozó pap«, a borzasztó férfiu »tres«, a pereskedő ember »birkozó«, a dobogó szív »tánczol«, a gyászoló város »énekel«, a dölyfös ember »a fuvolát fujja arczátlanul«, az átok végrehajtója »ormóig építi« az átkot, az érthetetlen beszéd »fehér hólyag a szemen«, a harcolni vágyó férfiu »féktörő szilaj mén«, a védő férfiu »paizs«, az elfogott ellenség »hálóba került vad«, »zsákmány«, az ész gondolata »barázdából sarjadzó vetés«, a szenvedély »hullám«, a veszedelemben forgó állam »viharos tengeren ingó hajó«, az ijesztő ember »kékszemü, vérszomjas sárkány« vagy »marczangoló oroszlány«, a szerelem »égető tüz«, a nagy hadsereg »rohanó zuhatag«, a méltóság előtt meghajló férfiu »termékeny nyár elől elvonuló havas tél«, a fényes fekete szem »Sirius csillaga«, — szóval: a költő phantasiájától elragadva bebarangolja az eget, földet és emberi társadalmat, összegyüjti azt, a mi előtte szép és kedves, és virágos kertté varázsolja műveit.

Mikor igy beszél, alakítja képeit. Világos tehát, hogy a kép nem más, mint a költészet, a phantasia virága. De

világos az eddigiekből az is, hogy ezeket a képeket csakis költői és miveltség-történeti szempontból lehet tárgyalni. Gyönyörködünk bennük, megtudjuk belőlük azt, mit szeretett a költő szelleme, és mit nyujtott neki az akkori társadalom. Némelykor csupán a »kezet« említi a költő, mikor az emberről szól, és a »szivet«, mikor vendégszeretetről beszél. Az ilyesféle kifejezéseket is a képek közé számítják synecdoche és metonymia névvel a philologusok: elég helytelenül, mert ezek a szemlélődés és reflexio kifolyásai, mi pedig láttuk, hogy a képek a phantasia virágai.

Én átkutattam Aeschylos és Sophocles műveit, összeszedtem virágaikat ugy, a mint azokat szálankint vagy bokrétába kötve találtam, aztán csoportosítottam őket a szerint, a mint a társadalom különböző rétegeiből vannak véve, és a következő csoportokra akadtam: Az ember, ház, emberi tettek és cselekedetek általában véve, vallás, mythologia, testgyakorlás, versenyjáték, táncz, ének, zene, költészet, épitészet, szobrászat, festészet, orvostudomány, kovácsmesterség, háború, állami élet, vadászat, halászat, lótenyésztés és lóverseny, baromtenyésztés, méhtenyésztés, kertészet és földmivelés, szőlőmivelés, kereskedelem, hajózás, és a természet, következő kisebb csoportokkal: általános természeti sajátságok, állatok, növények, tűz, víz, és meteorologiai tünemények.

Megmutattam az ily módon összeállított munkát Hunfalvy Pál tudósunknak, és ő szives volt azt a »Nyelvtudományi Közlemények« tizennegyedik kötetében közölni. De annyit mondhatok, hogy ott egy kissé szárazabban, szóval philologus módra irok. A képek, synecdoche és metonymia lényegét számviszonyokkal magyarázom, és kifejtem az eddig elmondottakon kivül pl. azt is, hogy a képeket tulajdonképen aránytropusoknak kéne nevezni, mert mindnyájan arányon alapulnak.

És most megkisértek egy pár képet ugy a hogy prózára lefordítva bemutatni.

Aeschylus »Esdeklők« czimü drámájában Danaus remegve veszi észre a hajóval közeledő ellenséget s igy szól leányaihoz: És a hajó orra »előre nézve szemével« utjára, nagyon is »engedelmeskedik a vezérlő« kormánylapátnak s ép azért »nem is jóindulatu« irántunk. Agamemnonjában a szerencsétlen Cassandra igy nyilatkozik saját jóslatáról, melylyel Agamemnonnak saját neje Clytaemnestra által való megöletését jósolja, s melyet környezete nem tud megérteni: »Nem fog többé a jóslat menyasszony módjára

fátyol közül nézni ránk, hanem lihegve ugorván a fölkelő nap elé, hullámként csapkod majd napfényre egy sokkal nagyobb bajt az előbbinél.« Sophocles egyik töredékében valakiről, ki gőgösködik a helyett hogy szerény lenne, igy szól: »Nem játszik kis fuvolán, hanem a nagy csimpolyát fujja.« Aeschylusnál Prometheus, ki az embereket sok mindenfélére tanította, igy nyilatkozik: »És lángarcu jelek mindeddig vak szeméről vettem le a hályogot.« A hazatérő Agamemnon rendet akar Argosban s igy szól: »Hol gyógyszerek varázshatására van szükség, hadd kisértsük meg égetve és vágva gondosan elháritani a betegség nyomorát.« Ugyancsak Aeschylus Agamemnonjában a gonosz Aegisthus igy szól az engedelmeskedni nem akaró polgároknak: »Az engedetlen embert, az árpahízott lógóst igába hajtom majd.« Hermes ezt mondja a makacs Prometheusnek: »Ujonnan befogott csikó módjára harapva a zabolát erőszakoskodol s nem engedelmeskedel a gyeplőnek.« Aeschylus Persáiban a sírból fölkelő Darius ezt mondja Xerxes dölyféről: »A kivirágzó erőszak az átok kalászát gyümölcsözi, s vetése siralmassá teszi az aratást.« Aeschylus Heten Thebae ellen czimü drámájában igy szól a hirnök Amphiaraus jós bölcseségéről: »Betakarítja esze mély barázdájának termését, melyből hires tanácsai sarjadzanak.« Sophoclesnél igy szól a kar a szerencsétlen Oedipusról: »Valamint egy északi tengerpartot minden oldalról körüldühöng a hullám tornyosuló vésze, ugy dühöng ebben borzasztóan a lelkét folyton emésztő hullámszerü átok.« A Heten Thebae ellen czimü drámában a megrémült asszonyokból álló kar ezt mondja: »Hanem rajta kedveseim, evezzétek a jajgatás szélrohama alatt fejeitek körül a gyászdal hullámait.« Ugyanitt Eteocles igy nyilatkozik Amphiaraus jósról: »Valamint a heves és gonosz hajósokkal egy hajóba szálló istenfélő férfiu ez istenektől megvetett nemzedékkel együtt vész el, vagy igazságos ember létére idegeneket megvető s istenekről megfeledkező polgárok között az igazságtalanokkal egy hálóba kerülve rásujt az isten ostora s megfékezi őt: ép ugy ama jós is. Oecles fiáról beszélek, az okos, igazságos, jó és istenfélő férfiu, a nagy jövendölő, akarata ellenére az istentelen s merész férfiak közé vegyülve velök együtt fog elveszni.« Sophocles Philoctetesében ezt mondja az alvilágból megjelenő Heracles Philoctetesnek és Neoptolemosnak: »Mint két együttélő oroszlány védjen az téged s te azt.« Agamemnonban a kar ezt mondja a Trója ellen

induló Agamemnonról és Menelausról: »Menelaus fejedelem és Agamemnon az argosiak százhajóju tengeri hadát indították el e földről a harcz segédeszközeként, hatalmasan Arest károgva lelkük mélyéből keselyük módjára, melyek gyermekeikért való szertelen fájdalmukban magasba emelkedve fekhelyeikből keringenek evezve szárnyaik evezőivel, veszve látván kicsinyeikért való ágyőrző fáradalmaikat. De a magosban székelő Apollon vagy Pan vagy Zeus, hallván e kivándorlottak éles madárhangu siránkozását, elküldi a későn büntető, boszuló Erinyst. Hasonló módon küldi a hatalmas, idegenőrző Zeus Atreus gyermekeit Alexandrus ellen a sok férfiutól kivánt Helena miatt és sok fárasztó harcot, midőn porba támaszkodik a térd és széttörik a lándzsa a harcz első soraiban danaoknál és trójaiaknál egyaránt.« Helenáról meg igy szól: »Igy neveli a férfiu az anyja teje és emlője után kivánkozó oroszlánkölyköt a ház vesztére, mely élete kezdetén szelid, s szeretik a gyermekek s öregek. Sokat van az ölben kis gyermekként s hizelgő tekintettel farkcsóválva néz a kéz felé, ha üres a gyomra. De idővel kifejlődik benne szülőinek jelleme. A nevelés fáradalmait meghálálva szétmarczangolt bárányok közepett csap magának a parancs ellenére lakomát; vérrel van befecskendezve a ház s kimondhatlan fájdalmat okoz a lakóknak a marczangoló szörny. Isten akaratából az átok papjává növekedett fel ő a házban. Azt mondom én, hogy hasonló módon került Iliumba az a csöndes tenger indulatával biró lény, az a gazdagság kecses disze, az a szemek sebzőnyilu pillantása, az a szerelem szivmarczangoló virága. De gondolkodásmódját megváltoztatva keserüvé tette ő a házasság sorsát s az idegenőrző Zeus által kiküldetve a Priamidák átkára ment közzéjök honolni ez a vőlegények keservére váló Erinys.« Sophoclesnél Ajax belátja makacsságának helytelenségét, belátja azt, hogy az erősebbnek meg kell hajolni a méltósággal fölruházott előtt, s eme belátásának igy ad kifejezést: »Enged a havas tél a termékeny nyárnak, visszavonul a zordon éj a fehérlovu nappal elől, hogy világitson fényével, lecsöndesíti az erős viharok lágyabb fuvallata a nyögő tengert, és fölold bennünket a mindent legyőző álom.«

Vessünk most egy pár pillantást Aeschylus és Sophocles képeire, s hasonlítsuk azokat össze egymással.

Mindkét költő az atticai történet egy-egy korszakát képviseli: Aeschylus a perzsa háboruk, Sophocles Peri-

cles korszakának embere. Kiviláglik ez nemcsak drámáik tárgyának megválasztásából és tendentiájából, hanem egész határozottsággal képeikből is.

Mig Aeschylus különös nyomatékkal emeli ki az individuumot, addig Sophocles embertől vett képei alig teszik Aeschylus hasonczimü képeinek egy harmadát, és ez természetes is, mert egy oly harczférfiu phantasiájában, ki a perzsa háboruk korában élt, abban a korban, mikor még mindent a személyes vitézség döntött el a harcz terén, mondom, egy oly harczférfiu phantasiájában mindenesetre jobban kimagasodik az individuum, mint egy olyannál, ki Pericles korszakában sokáig élvezte a béke áldásait.

Mig Sophoclesnél csak egyetlen egy árva képet találunk a vallás és mythologia köréből, addig Aeschylus huszonhetet nyujt nekünk, mindamellett, hogy hátramaradt művei nem képezik egészen Sophocles hátramaradt műveinek két harmadát (ideszámítva mindkét költőnek töredékeit is). De ez is csak korszakuknak s egyéniségüknek kifolyása: Aeschylus, kinek atyja Euphorion az eleusisi mysteriumok papja volt, bizonyára több vallásos érzelemmel birt, mint a rhetorica és philosophia emlőin Pericles fölvilágosodott és szabadelvü korában felnövekedő Sophocles. Tökéletesen hisszük, hogy a miatti keservében távozott Siciliába Aeschylus, hogy annyira félre tudták őt érteni, mikor a mysteriumi titkok elárulásával vádolták, és nem azért, mert az ifju Sophocles őt legyőzte!

Érdekesek Aeschylus orvostudományból vett meglehetős számmal előforduló képei. Oly feltünően hatásosak és élesek azok, hogy önkénytelenül arra a gondolatra jutunk, hogy a marathoni, artemisiumi, salamisi és plataeaei heves harczok egy költői fogékony kedélyre való rendkivül mély benyomásainak kifolyásai. Bizonyosan látta a költő a derék görög harczosokat egymásra dőlni iszonyu fájdalmak között, s tán szemtanuja is volt ama megható marathoni epizódnak, mikor testvére Cynaegirus, ki egy menekülő perzsa hajót lelkesültségében kezével vélt visszatarthatni a parton, az ellenség fegyvereitől összevagdalva bukott a tengerbe!

Az ember, vallás, mythologia, versenyjátékok és állami életből vett képek feltünő nagy száma határozottan tanuskodik tehát a perzsa háboruk korának és egy abban élő geniális költőnek korával mindenben congeniális szelleméről, mig ama körülmény, hogy a vadászat, lótenyésztés és lóverseny, baromtenyésztés és kertészet köréből

vett képek aránylag sokkal inkább előtérbe lépnek Sophoclesnél, ismét csak Pericles fénykorára vall, melyben a béke eme művei nagy lendületet nyertek, s arra a költőre, kinek a béke mindezen művei nagyon is kedvére voltak.

A két költőnek a hajózásból és a természetből vett képeik oly számosak, oly szépek, oly nagyszabásuak és hatalmasak, hogy lehetetlen egy részről észre nem vennünk, mint ragyog felénk műveikből Athenae nagy tengeri hatalma, s be nem látnunk, mint ragyogtatja azt két örömtől ittas, hazájára büszke költő felénk, más részről meg nem tapasztalnunk, mint szerette e két költő a természetet, minél szebbet és nagyobbat a földön, tán hazájukat és nemzetüket kivéve, alig ismertek.

Föntebb említettük, hogy Aeschylus ránk maradt művei nem képezik egészen Sophocles hátra maradt műveinek két harmadát, s mindamellett Aeschylus aránylag több mint még egyszer annyi képpel, mig viszont Sophocles, ismét csak aránylag számítva, jóval több synecdochével és metonymiával bir. E tény határozottan azt bizonyítja, hogy Aeschylus phantasiája sokkal dúsabb, mig Sophoclesnél a reflexio tulnyomó. Ezzel természetesen nem azt akarjuk mondani, hogy Aeschylus nagyobb költő Sophoclesnél, ellenkezőleg! Épen azért, mivel Sophoclesnél a reflexio tulnyomó, tartjuk őt nagyobb tragicusnak is. A reflexio az, melynek segitségével a dramaticus a cselekvényt szövi, a jellemek összeütközését s a catastrophát, tragicumot előidézi, de nem a phantasia. Az inkább a lyra s különösen az epos körébe tartozik, mig a drámában háttérbe szorul a reflexio elől, melynek leghatásosabb költői kinyomata a synecdoche és a metonymia. Innen van az, hogy e kettőt nagyrészt a dialogusban találjuk, ott, hol cselekvény és conflictus van, szóval: e kettő a párbeszéd fegyvere. De be kell vallanunk, hogy e fegyverek semmivel sem élesebbek a görögök legnagyobb tragicusánál, Sophoclesnél, mint Aeschylusnál, tán a világ legplasticusabb tragicusánál. Ha Sophocles igy beszél: »sebesebben jöttem, semmint lábam akarta« (e h. én akartam), »magoktól taszították a láb csuklóját« (e h. engemet), »félek mint a vadgalamb szeme« (e h. vadgalamb), »atyád sírja nagy szem« (e h. bizonyíték), »vért (e h. tőrt) tartva kezében«, »kedvező lapáttal (e h. széllel) kikötöttem« stb., akkor Aeschylusnál is lehet ilyeneket olvasni: »gyilkosságba (e h. vérbe) mártva kardját«, »nem kis kézzel (e h.

nem minden költség nélkül) építettem«, »aludt vért szívtál ki a gyilkosságból« (e h. a meggyilkoltnak testéből), »fegyverre szólítja a kiabálást« (e h. a lázadó polgárt), sőt ha ilyeneket is hallunk tőle: »a byblus gyümölcse nem győzi le a kalászt« (e h. az aegyptusi nem győzi le az argosit), »barátaim nyaktekercsére (e h. barátaim után való vágyamra) emlékeztettél«, akkor nyilvánvaló, hogy tul is tesz Sophoclesen.

Aeschylus reflexiojának élesebb fegyvere tehát jóval kisebb a Sophoclesénél, de phantasiája sokkal hatalmasabb. Nem ok nélkül nevezi ő drámáit Homerus lakomája morzsáinak, meglátszik ez képeiben is. Phantasiája egészen rokon az epos plasticus phantasiájával s oly erősen él benne, hogy hatalmas képei az epicus szellem colossális romjai gyanánt tünnek föl. Egy oly költő, ki a képző müvészetek minden ágát: a táncot, éneket, zenét, költészetet, épitészetet, szobrászatot és festészetet föltünteti képeiben; egy oly költő, kinek pl. a versenyjátékokból vett képeiből egy egész plasticus képet alkothatunk: a midőn látjuk a versenytért, annak kettős futópályáját, a harcbirákat s a futni induló versenyzőket, más részt meg látjuk a birkozót, a mint háromszor összecsap versenytársával, a mint azt földre teríti s a mint a legyőzött helyébe egy másik lép a versenytérre, hogy a győztessel megmérközhessék; egy oly költő, ki a fátyolt, menyaszszonyt, nézést, lélekzést, fölugrást, napfényt és csapodó hullámot, ki a hajót, istenfélő férfiut, gonosz hajóst, melegséget, idegent megvető, istenről megfeledkező polgárokat, ostort és a vadászhálót, ki a kicsinyeitől megfosztott, fészkéből légbe emelkedő, ijedten körben röpülő keselyüt, evezőt, evezést és a bevándorlottat, ki az anyjától elrabolt, bárányokat szétmarczangoló, növekedő, vérengző természetü oroszlánkölyköt, csecsemőt, áldozó papot, csöndes tengert, löveget és a virágot, szóval, ki a költészet polychromiájaként oly különböző elemeket alkot egy képpé, mondom: egy oly költő valóban hatalmas plasticus szellemmel birhatott. Már csak e tekintetben is nagy veszteség az, hogy nem birjuk Aeschylus összes müveit. Ki tudja, vajjon nem találtunk volna-e nála a versenyjátékokból vett képek módjára több oly plasticus egységü képet! Mert annyit meglevő müveinek alapján is merünk állítani, hogy Aeschylus phantasiája nagyszabásu képekben varázsolta maga elé az emberi élet és a természet jelenségeit, s hogy ő költői ösztönszerüséggel igyekezett e nagyszabásu

képek minden vonását müveiben megörökíteni. Mily különbséget találunk e tekintetben közte és Sophocles között! Ennek képei sokkal kisebb szabásuak; a tenger áramlata, dühöngő thráciai szelek, Erebus, feketés homok és a hullámtól korbácsolt tengerpart; a hajó ingása, fej és a tenger mélysége; a szomoru hangu madár és a kicsinyektől kifosztott fészek; a havas tél, a termékeny nyár, zordon éj, fénylő nappal, viharos szelek, nyögő tenger és a mindent legyőző álom; ezek, igaz hogy szintén igen szép, de jóval kisebbszerü képei, melyek alig vannak itt-ott egy-egy különböző elemmel vegyítve: a költészet polychromiája nála majdnem egészen kivész, s általában véve mondhatjuk, hogy a mily mértékben fejlődött a görögöknél a plasticus szellem az építészetben és szobrászatban, oly mértékben enyészett az a költészetben.

Ez az, mit Aeschylus és Sophocles képeiről mondani akartam.

Pecz Vilmos.

VERGIL „GEORGICON"-JÁNAK BODON-FÉLE FORDITÁSÁRÓL. [1])

Azon számtalan jeles hazánkfiai közül, a kik magunknak a régi classicusok leforditása s zengzetes nyelvünkre való átültetése körül minden bizonynyal méltó elismerést érdemeltek: Bodon Ábrahámot, Gömör vármegye nagy tudományu fiát és néhai derék alispánját is megilleti annyi kitűntetés, hogy az általa irt, részben forditott többrendbeli müvei közül legalább az egynek, Vergil »Georgicon-jának« sikerült magyar forditását csekély igyekezetemhez képest bemutassam az igen tisztelt philologiai társaságnak.

Az 1861-ik év Bodont is, ki az autographirozott országgyülési tudositásoknak Kossuth fogsága alatt szerkesztője volt, s az 1848-iki országgyülésen a kövii választókerületet képviselte, ujolag viszszaterelte az eke szarva mellé s a következő évek nyomora, az 1863-iki aszály és inség nem sok idilliomi örömet árasztván a magyar gazdára: Bodon a gazdászat költészetében keresett enyhülést lelkének. »A ki heverni nem tud — ugymond — keres az magának dolgot habár czéltalant is.« Igy történt, hogy előbb időtöltésül, ugy szólva pihenésül, Vergil halhatatlan Geor-

[1]) Felolvastatott a philologiai társulat f. é. február havi ülésében.